

TERMENI CROMATICI DERIVAȚI DE LA NUME DE REALII

Svetlana STANȚIERU, *lect. sup. univ.*,
Aurelia BÎRSANU, *lect. sup. univ.*,
Universitatea de Stat „Alecru Russo” din Bălți

Motto: *Dintre toate calitățile despre culoare este cel mai dificil de vorbit.*
(Aristotel)

Resumé: *Les hommes ont besoin de couleur. Le monde d'image qui est composé par une diversité des formes de couleurs représente un moyen de communication.*

«La faim» de couleur est prononcé. Cette «faim» explique l'apparition de nouvelles moyens pour exprimer les nuances de couleurs, comme: limoniu, toporășiu, scorțșoriu, corbiu, lemniu, cînepiu etc.

Mais, dans la communication on a besoin d'exprimer les nuances spéciales qui provoquent l'apparition de ces mots dérivés du nome de l'objet qui a cette couleur.

Mots-clés: *chromatique, réel, nomination, dérivation, champ sémantique.*

Deși interesul pentru termenii cromatici nu mai constituie o noutate în lingvistica românească, atestăm noi și varii aspecte în abordarea cromaticii, ceea ce demonstrează complexitatea fenomenului dat. Cercetătoarea Angela Bidu-Vrânceanu opinează că lucrările existente arată că sistemul lexico-semantic al numelor de culoare în limba română este unul complex, atât prin numărul mare de lexeme identificate, cât și prin existența așa-numitelor „zone limitrofe” între mai multe cîmpuri semantice (Bidu-Vrânceanu 1976).

Conceptul de *cromatică* desemnează *arta, meșteșugul de a prepara și de a folosi culorile*. Imaginile cromatice sînt rezultatul percepției individuale a creatorului, iar polisemantismul cromatic derivă din viziunea proprie asupra universului material și spiritual.

Sorin Stati, în *Douăzeci de scrisori despre limbaj*, afirmă: „toți oamenii normali văd culorile la fel. Ei pot distinge nuanțe cromatice foarte multe, dar au la dispoziție, pentru a le clasa lingvistic, un stoc de cuvinte mic, cum sînt roșu, verde, negru etc., la care se adaugă termenii cu rezonanță metaforică: *vișiniu, cărămiziu, ruginiu, liliachiu, cafeniu* etc. Numărul cuvintelor ce se pot crea astfel, plecînd de la comparația cu fructe și alte obiecte, este desigur foarte mare și ori-cînd cineva poate adăuga elemente noi la inventarul existent și consacrat. Faptul acesta l-a determinat pe John Lyons, un eminent semantician englez, să afirme în cartea sa *Semantica structurală* (1964) că într-o limbă, de pildă în engleză, „cîmpul”, zona continuă a culorilor, poate fi divizat *la nesfîrșire* cu ajutorul cuvintelor” (Stati 1973: 110).

În urma consultării dicționarilor românești, constatăm că și în limba română „termenii cromatici formați de la numele unui obiect, la care se adaugă un sufix, de obicei *-iu*” (*zmeuriu* = *zmeură* + *-iu*, *lemniu* = *lemn* + *-iu*, *corbiu* = *corb* + *-iu* etc.) sînt destul de numeroși (am înregistrat un (sub)ansamblu de 110 termeni, vezi *Anexa*). În demersul nostru vom cerceta termeni derivați din (sub)ansamblul numelor de culori și anume numele obiectului / referentului X + un sufix (*-iu, -os* etc.).

Cu referire la subiectul în discuție, cercetătorii Angela Bidu-Vrânceanu și Ion Coteanu stabilesc două tipuri de relații: 1) raporturi de desemnare, ceea ce ar reprezenta structura referențială și 2) raporturi de semnificație (zona propriu-zis structurală) (Coteanu, Bidu-Vrânceanu 1975: 226).

În demersul nostru, vom supune analizei termenii ce au la bază numele de culori moștenite din latină (alb, negru, verde, roșu, galben, albastru, numite și *culori-prototip, culori de bază / primare*) și culorile *maro* și *sur/gri*. Primele – cele șase cuvinte cromatice – sînt considerate în cercetările semantice consacrate fenomenului „culoare” din limba română termeni fundamentali ai paradigmatelor cromatice sau cuvinte-axiomă, în sensul că toate celelalte unități lexicale care exprimă ideea de culoare se raportează din punct de vedere semantic, în primul rînd, la acestea. Culorile *maro* și *gri* sînt culori rezultate din suprapunerea unor culori, dar care grupează în jurul

lor de asemenea o serie cromatică bogată, prin raportare la diferite realii. Silvia Pitiriciu afirmă că „definițiile termenilor cromatici includ reprezentarea unui obiect concret, a cărui caracteristică este culoarea respectivă. De aceea aspectul referențial este foarte important în descrierea numerelor de culori. El este și cel care facilitează învățarea termenilor cromatici” (Pitiriciu 2009: 115).

Ne-am referit în cercetarea noastră, în special, pornind de la definițiile culorilor primare atestate în dicționarele românești. Astfel, dacă **alb** este explicat, de exemplu, „care are culoarea albă a zăpezii sau a laptelui” cu referire la „obiecte, plante sau părți ale lor, părți ale unor ființe etc.” sau cu referire nemijlocită „despre culori” – „ca zăpada, ca laptele” (DEXI 2007: 44), atunci vorbitorul va asocia foarte ușor, prin analogie / sugestie, culoarea *albă* cu argintul, brânza, colilia, fildeșul, laptele, lilia /crinul, marmura, smântîna, varul etc., creînd derivate-nume de culoare de la obiectul concret de la al căror nume s-au format: *argintiu* „de culoarea argintului; alb-strălucitor”, *brînziiu* „de culoarea brânzei; alb”, *coliliu* „de culoarea coliliei; alb ca colilia”, *fildeșiu* „de culoarea fildeșului; alb-mat”, *lăptos* „de culoarea sau cu aspectul laptelui”, *lilial* „de culoarea crinului alb; alb-strălucitor”, *mărmuriu* „alb ca marmura”, *salcîmiu* „de culoare albă-gălbuie, ca florile salcîmului”, *smîntîni* „de culoarea smîntîinii; alb-gălbui”, *văros* „de culoarea varului; alb-murdar; albicios” etc.

De viabilitatea acestor formații în limba română ne convingem lecturînd operele scriitorilor români. Propunem, în acest sens, cîteva exemple excerptate din opere literare românești:

„Blonziu aleargă cu brațele îndoite sportiv, însuflețite de o bîțîială sincopată: bicepsii îmboșoșați, jumătate arămii – jumătate *brînzii*, amintesc de o pereche de sîni abia înmuguriți, mîngîiați de soare peste sutien.” (Radu Aldulescu, *Sonata pentru acordeon*, p. 176); „Părintele Atanasie trecu degetele prin caierul *coliliu* al bărbii.” (Cezar Petrescu, *Întunecare*, II, p. 264); „Rochia străvezie îi dezmiardă trupul. Gulerul de fir brodat cu pietre scumpe se răsfrînge pe umerii *fildeșii*, iar în față i se odihnește pe sîinii rotunzi ca două portocale.” (Liviu Rebreanu, *Adam și Eva*, p. 89); „<...> oameni înalți și bălani din ținuturile baltice, figuri de mongoli de la marginea Tibetului, un caucazian cu figura albă, feminină, și cu ochii și părul brun în fața *lăptoasă*, ca tipurile reprezentative de rasă albă din atlasurile geografice...” (Cezar Petrescu, *Întunecare*, I, p. 229); „Un om înalt îmi făcea semne. Sta cu spatele lipit de fațada unei case și statura abia i se deslușea pe fundalul *văros*.” (Mircea Ciobanu, *Martorii*, în *martorii. epistole, tăietorul de lemne*, p. 154).

Negru, definit în DEXI: „care nu reflectă lumina, absorbînd-o în întregime; care are culoarea cea mai închisă; de culoarea funinginii, a cărbunelui” (DEXI 2007: 1240) constituie una dintre culorile ce are o „prezență” mai mult decît de invidiat în realitatea extralingvistică, dar și pe dimensiune „simbolică”, relevată fiind prin multiplele nuanțe, tonalități, care, evident, permit luxul unei exacte exprimări. În această ordine de idei, prezentăm șirul sinonimic al lui *negru* prin derivatele de la nume de realii: *cărbuniu* „de culoarea cărbunelui; negru-cenușiu”, *cerneliu* „de culoarea cernelii¹⁶, negru”, *corbiu* „care are culoarea penelor de corb; negru ca pana corbului”, *funinginiu* „de culoarea funinginii (negru); funinginos”, *noptos* „de culoarea nopții; negru”, *păcuriu* „de culoarea păcurii; negru”, *pămînteniu* / *pămîntiu* „care este de culoarea pămîntului; cadaveric; livid”, *porumbiu* (reg.) „de culoarea porumbei; negru-vinețiu”:

„<...> țipătul / ca o țîșnitură de cremă *cărbunie* / eruptă din tubul nimerit întîmplător / sub călcîiul gheței căreia / îi faci luciu...” (Leo Butnaru, *Paradoxalul raport dintre neagreabil și desăvîrșit*, în *Puntea de acces*, p. 135); „Ajuns iar și iar la fîntînă, tot așteptam să-l văd pe meșter în ușa morii – bărbat cu mustață, neobișnuit de lat în spete, cu mîini lungi și grele, care se agitau de fiecare dată cînd vorbea cu noi, cei veniți la dînsul cu ideea de «proiect», față colțuroasă și arsă de soare, nas mare, borbănos, ochi căprui, dinți puternici de om sănătos, păr des, *corbiu*...” (Andrei Burac, *Între somn și veghe*, p. 38); „Ochii nu mai aveau acea sălbatică și *noptoasă* strălucire, în adîncimea căroră fulgera întunecosul amor și întunecoasa dorință... ci, limpeziți, nespuse de adînci, te-ai fi uitat zile întregi în ei.” (Mihai Eminescu, *Cezara*, în *Opere*, II, p. 99); „Portăreasa era fericită că îl găsisese pe Soso, iar Angelo era la fel de fericit că dăduse sub perna sa de cămașa de mătase rubinie, chilotul pletoric și sîngeriu și sutienul *păcuriu* ale Georgianeii, care-i sugerau că fata e pe undeva pe aproape și că, în curînd, urma să deschidă ușa și să dea năvală în încăpere.” (Dumitru Crudu, *Măcel în Georgia*, p. 181); „Cînd ai plecat, / buzele tale *pămîntenii*

¹⁶ Cernelă (reg.) „culoarea neagră cu care se vopsesc materiile textile și părul; negreală”.

au sărutat pentru prima dată / pământul, / pe mine vreau să mă săruți din fiecare petală.” (Vasile Iftime, *Duminica fiului rătăcitor*, în *Fluturi în cutia poștală*, p. 50); „Pe chipul lui pământiu sticleau bolnăvicios doi ochi încadrați de rame vineții.” (Oleg Serebrian, *Cîntecul mării*, p. 320).

Albastru este definit „care are culoarea cerului senin, a mării” (DEXI 2007: 44). Prin urmare, poate fi definit și prin raportare la alți referenți de culoare *albastră*, creînd derivate de la aceștia: *azuriu* „care este de culoarea cerului; albastru-deschis, ca azurul”. Dat fiind că **albastru** este definit „în unele dicționare mai vechi ca o nuanță mai deschisă a culorii vinețe” (*vinăt*, adică „albastru mai închis”), vom include aici și: *liliachiu* „de culoarea florii de liliac”, *micșuniu* „de culoarea micșunelei; violet”, *pătlăginiu* „de culoarea pătlăginei; vînat; violet-închis”, *siniliu* „de culoarea sinelii; albastrui; albastru-palid; ultramarin”, *pruniu* „de culoarea prunii; vinețiu”, *stînjeniu* „care este de culoarea stînjeneului”, *toporășiu* „de culoarea toporașului; violet”, *vioriu* „care este de culoarea viorelelor; violet-deschis; liliachiu” etc.:

„În nemărginire sub cerul *liliachiu*, ieșea câteodată un vultur și plutea în razele calde, pe vînturile ușoare, ca pe o apă.” (Mihail Sadoveanu, *întîia iubire*, în *întîia iubire*, p. 17); „Cînd fu la o distanță oarecare de ascunzătoarea lui Păturică, acesta deosebi într-însa un june ca de douăzeci și cinci de ani, cu anterior de șamalagea morico, cu fermea de croazea pembe, încins cu un șal *pătlăginiu* și legat la cap turcește cu un taclit în vîrgulițe.” (Nicolae Filimon, *Ciocoi vechi și noi*, p. 74); „– Copiii mei vor trebui să-mi vorbească limba, zîmbi el fără nicio intenție, privind departe peste orașul *siniliu* de la aerul de dimineață.” (Vlad Grecu, *Unde-s zeii popoarelor învinse*, p. 86); „stam în bucătărie pe un pat acoperit cu macat / *stînjeniu* din lînă de oi toarsă de bunica / rășchiată de mine vopsită și țesută de mama” (Maria Șleahțiți, *dumnezeu n-a murit*, în *Oleandrii mă strigă roz*, p. 47).

Galben este definit „de culoarea aurului, a lămîii etc.” (DEXI 2007: 781). În sfera semanticii, termenul *galben* a dezvoltat o sinonimie bogată. Astfel, lucrările lexicografice înregistrează o serie de sinonime din diferite registre stilistice ale limbii: *alămiiu* „de culoarea alamei; galben-lucitor; galben-auriu”, *auriu* „de culoarea aurului; galben-lucitor”, *caisiu* „de culoarea caiselor; galben-deschis”, *ceriu* „de culoarea cerii; galben-închis”, *chihlimbariu* „de culoarea chihlimbarului; galben; gălbui”, *duziu* „de culoarea dudgei”; galben”, granguriu „galben ca la grangur”, *lemniiu* „de culoarea lemnului”, *limoniu* „de culoarea lămîii; galben”, *lutos* „care are culoarea lutului; galben-roșcat; cafeniu”, *mestecăniu* „galben-deschis, ca frunza de mestecăn”, *mieriu* „de culoarea mierii; gălbui”, *morcoviu* „de culoarea morcovului; galben-portocaliu”, *năutiu / nohutiu* „de culoarea semințelor de năut; gălbui”, *nisipiu* „de culoarea nisipului; gălbui”, *portocaliu* „de culoarea portocalei coapte; galben-roșiatic; oranj”, *șofrăniu* „de culoarea șofranului; galben-deschis”, *untdelemniiu* „care are culoarea untdelemnului; gălbui”:

„Era în octombrie. Un octombrie *auriu*. Și marea era *aurie*.” (Irina Egli, *Pămînt pustiu*, p. 28); „În răstimpul cît sorbea pe îndelete, cu înghițituri mici lichidul *chihlimbariu*, el scoase dintr-o geantă cinci pachete de bancnote roșii, le desfăcu și, rîzînd în hohote de om beat, începu să le arunce peste dînsa...” (Nicolae Rusu, *Ploaia de aur*, în *Ploaia de aur*, p. 192); „Privește, după hornuri, sus în dreapta / E turnul *lămîiu* cu verde treaptă...” (Leonid Dimov, *Basorelieful*, în *Carte de vise*, p. 276); „În cellalt unghi era așezat un dulap prin ale cărui sticle se vedeau o mulțime de ciubece de antep și de iasomie, cu imamele de chihlimbar *limoniu*, iar mai sus, pe o despărțire făcută într-adins, se vedeau o mulțime de feligene pentru cafea, cu zarfurile lor de argint, și cîteva chisele de dulceață.” (Nicolae Filimon, *Ciocoi vechi și noi*, p. 34); „Cu vocea gata să spulbere în cioburi paharele cu vin *mieriu*, păstorul Putnei cîntă despre «țara» lui înzăpezită de ierni lungi...” (Gheorghe Tomozei, *Miradoniz*, în *ALTAİR. Poezii. Miradoniz*, p. 313); „Și poate unde el era atît de sfîrșit de puteri după operație, neajutorat, și ea își exercita meseria pătrunsă de zelul pe care îl dă stîngăcia începătorului și permanenta grijă de a nu greși, și plusul de atenție și compasiune, anume pentru el, felul îndatorat și camaraderesc de a fi, potrivit mai degrabă unei fete urîte, dar ea era bine făcută și simpatică foc, chiar cu părul acela *morcoviu* și plină de pistruu.” (Radu Aldulescu, *Sonata pentru acordeon*, p. 280); „Bursuceii fumurii și împuțați, graminelele orbotate pe firioare ca acele, lăpușul, ochi rotund cu genele galbene, sîngele-voinicului, roșu-foc, se amestecă cu sulfina naltă, fragedă și mirositoare, cu pupezele mărunte și conabii, cu ochiul șarpelui ca o pîlnie civită, cu măselarii *năutii*, cu jaleșul aspru și stînjeniu, și cu drăgaica stufoasă, fără foaie, parc-ar fi un pămătuf muiat în gălbenuș de

ou.” (Barbu Delavrancea, *Din memoriile trubadurului*, în *Între vis și viață*, p. 133); „Costum *nisipiu* deci, apoi cravată roșie, apoi șosete de mătase albă, o alură de june sclivisit ai putea spune, dacă silueta nu ar da semne că se îngroașă.” (Gabriela Adameșteanu, *Dimineața pierdută*, p. 268); „Călare pe-un roib *portocaliu* / Sfântul Gheorghe trece pe deasupra patului meu / Cu aureola crăpată și sulita strîmbă hazliu / Înfiptă în limba unui balaur de pleu.” (Ana Blandiana, *Icoană pe sticlă*, în *Centrul singurătății*, p. 124); „Anghelul dădu ușor la o parte plăpumioara, și ea de nor subțire, coborîndu-și picioarele ușor *șofrânii* direct în cipicii pufoși, ca două păpădii nu că mari, ci uriașe.” (Leo Butnaru, *Ruleta românească*, p. 146); „Anica plecă ochii în pămînt, roșie mac. Avea ciuboșele cu toc înalt și ciorapi de lînă albă, bariz *untdelemnii* cu flori verzi.” (Cezar Petrescu, *Întunecare*, II, p. 217).

Verde este definit „care are culoarea frunzelor, a ierbii, a vegetației fragede / de vară” (DEXI 2007: 2160). *Verdele* intră în relație de sinonimie cu derivate de la realii de tipul: *broticiu* „verde ca brotacul; verde-gălbui”, *curechiu* „verde-închis, ca varza”, *fistichiu* „de culoarea fisticului; verde-gălbui”, *măsliniu* „de culoarea măslinii; galben-verzui, bătînd în negru”, *nucăniu* / *nucăriu* (reg.) „de culoarea nukului; kaki”, *smaragdîn* / *smaraldiu* „care este de culoarea smaraldului; verde-deschis”, *stejăriu* „de culoare verzuie, ca frunza stejarului”, *prăzuliu* / *prăzăriu* (reg.) „care are culoarea prazului; verde-deschis, bătînd puțin în galben”:

„Nu vezi că cuconașul ist tînăr te prăpădește din ochi prin mestecănișul ist *broticiu* ca și tulpanul tău” (Calistrat Hogaș, *Pe drumuri de munte*, p. 78); „Sandu deveni pașnic, la el respectul organelor de ordine e bolnăvicios, și-și mută leneș fizicul mai încolo, cu privirea extraordinar de interesată de brichetele dintr-o gheretă, de niște volume groase maronii din vitrina unui anticariat, plus niște ochelari cu rame *fistichii*.” (Stelian Tănase, *Corpuri de iluminat*, p. 140); „În ochii *măslinii* avea oboseala și lîncezeala omului ce-și petrecea vremea numai în brațele femeilor.” (Liviu Rebreanu, *Adam și Eva*, p. 87); „Pe scurt, uite ce-avem noi aici. Și lăbuța lui a tras de pe colțul mesei un fel de catalog, un *Registru* de culoare *nucărie* pe care, cu siguranță, îl mai văzusem undeva...” (Nicolae Popa, *Avionul mirosea a pește*, p. 100); „Împăratul își aduse aminte de copila lui, care, oricît, trebuia măritată, – cu toate privirile ei *smaragdine*.” (Adrian Maniu, *Făt-Frumos și bucătarul*, în *Versuri în proză*, p. 140); „vînătorii de lebede *smaraldii* s-au mistuit / cu tot cu armele lor / în flăcările rugurilor de bivuac” (Nicolae Leahu, *Oniria*, în *Aia*, p. 130); „La țarm, între sălcile mătăsoase, a tras caicul cel mai mîndru din cîte s-au văzut vreodată: vopsit în *prăzuliu*, ca o frunză uriașă plutitoare peste ape cenușii.” (Adrian Maniu, *Caicul verde*, în *Versuri în proză*, p. 129).

Roșu – „care are culoarea sîngelui (sau a rubinului)” (DEXI 2007: 1700), de asemenea dezvoltă o serie sinonimică bogată. Am înregistrat aici culorile: *arămiu* „de culoarea aramei; galben-roșcat”, *căpșuniu* „de culoarea căpșunii; roșu-aprins”, *cărămiziu* „de culoarea cărămizii; roșiatic”, *cireșiu* „care este de culoarea cireșelor coapte; roșu-aprins”, *cîrmîziu* „roș ca cîrmîzul”, *coralin* / *coraliu* „roș ca coralul”, *focos* (rar) „care este de culoarea focului; roșu ca focul; roșu-aprins”, *măliniu* (reg.), *piersiciu* (rar) „de culoarea piersicii; roșu bătînd în violet”, *răsurii* „de culoarea floării de răsură (măceș / trandafir sălbatic); trandafiriu”, *rubiniu* „de culoarea rubinului, roșu-închis; rubinos; vișiniu; purpuriu”, *scorțișoriu* „de culoarea scorțișoarei; roșcat-cenușiu”, *sfecliu* (pop.) „care este de culoarea sfeclei; roșu-închis”, *sîngeriu* / *sîngiu* (reg.) „care este de culoarea sîngelui; roșu”, *stacojiu* / *stacoșiu* (reg.) „de culoare roșu-aprins ca a stacojului sau a racului fiert”, *trandafiriu* „care este de culoarea florilor de trandafir; roz; roșu-deschis”, *vișiniu* „care este de culoarea vișinei coapte; roșu-închis; rubiniu; purpuriu”, *zmeuriu* „care este de culoarea zmeurii; roșiatic”:

„Sevastița ieși de sub pat cu fața *căpșunie*, cu tulpanul strîmb.” (Ionel Teodoreanu, *La Medeleni*, II, p. 237); „Obrajii îi erau acoperiți de o crustă *cărămizie*, părul năclăit devenise cenușiu.” (Rodica Ojog-Brașoveanu, *Bună seara, Melania!*, în *Cianură pentru un suris; Bună seara, Melania!*, p. 258); „Inima începu să-i bată și obrajii prinseră brusc o culoare *cireșie*.” (Rodica Ojog-Brașoveanu, *Bună seara, Melania!*, în *Cianură pentru un suris; Bună seara, Melania!*, p. 305); „Tunica *cîrmizie* de catifea deschisă / Cu ghinde, frunzi de aur la piept și-n giur pe poale, / Cădea pe-o-mbrăcătura colana strîmt pe pulpe, / Pe care coturni bellici roșea pîn' la genuche...” (Ion Heliade Rădulescu, *Mihaida*, în *Poezii. Proză*, p. 47); „Eu te-am scoborît anume între bravii sanchiloți / Să ne fii ca o Mafaldă (Ah, Casandră de n-ai fi...) / Tu, ce zugrăviși cu nouri cerurile *coralii*...” (Mircea Cărtărescu, *Levantul*, p. 173); „Curînd, roiul abstract

din fața mea crescuse, pînă a acoperit emisfera vizibilă, fragmentîndu-se în licurici și luceferi *focoși*, constelații străine și aurore boreale, colorate cu toată gama curcubeului.” (Vlad Grecu, *Unde-s zeii popoarelor învinse*, p. 246); „Într-adevăr, se duse în odaia de alături și se întoarse repede cu un pahar de vin *rubiniu* în mîna.” (Mircea Eliade, *Șarpele*, în *Domnișoara Christina. Șarpele*, p. 243); „Am văzut cum cerul s-a făcut galben-verzui, apoi *sîngeriu*, cum zăpada roză a devenit cenușie.” (Mircea Cărtărescu, *Orbitor*, III, p. 180); „Am rămas cîteva minute privind în lumina tot mai întunecată proteza, pînă cînd, amurgul devenind *stacojiu* ca sîngele venos, aparatul dentar capătă un fel de lumină interioară, de parcă un gaz fluorescent ar fi umplut arcuții gingiilor de camine.” (Mircea Cărtărescu, *Orbitor*, I, p. 48); „De ce nu l-am lăsat în pace, să doarmă somnul adînc, tihnit, în mormîntul *trandafiriu*, cu mireasmă de primăvară și cîntece mute, în care zace adolescența mea dimpreună cu Lotte, de care nu se va despărți niciodată” (Mihail Drumeș, *Elevul Dima dintr-a șaptea*, p. 457); „Căci toți l-au uitat. Însă el, surîzînd sufletește-n azur, nu disperă / Ci-n fiecă zi, copleșit de viziuni, bate cuie în apă / Și bea bulion *vișiniu*, și privește cum trec dirijabile fragede prin atmosferă...” (Emil Brumar, *Melancolia lui Julien Ospitalierul*, în *Fluturii din pandișpan*, p. 50); „Ciudat. Mai ales că paleta asta cosmică îmi sugera o diversitate de flori, fructe și pomușoare: roșeața o vedeam numaidecît *zmeurie*, rozul – *trandafiriu*, iar violetul – *liliachiu*...” (Vlad Grecu, *Unde-s zeii popoarelor învinse*, p. 244).

Maro este definit „care este de culoarea castanei coapte; care este brun-roșcat, castaniu”. Termenii cromatici înregistrați la această subclasă sînt: *cafeniu*, „care este de culoarea cafelei prăjite; maro”, *castaniu* „de culoarea castanei; cafeniu; maro; căcăniu”, *ciocolatiu* / *șocolatiu* (pop.) „de culoarea ciocolatei; cafeniu-închis”, *mahoniu* „de culoarea mahonului; brun-roșcat”, *tutuniu* „de culoarea frunzelor uscate de tutun; cafeniu-verzui”, *ursiu* „de culoarea blăunii ursului; brun-roșcat”:

„De fapt, cred că primul tremur perceptibil – pe care l-am depistat în lichidul *cafeniu* din ceșcuță, în timp ce o duceam spre buze – s-a iscat după descinderea din baie.” (Dan Lungu, *Cum să uiți o femeie*, p. 58); „O față cuminte, cu frunte înaltă, înconjurată de bucle *castanii*.” (Rodica Ojog-Brașoveanu, *Cianură pentru un suris*, în *Cianură pentru un suris; Bună seara, Melania!*, p. 58-59); „Un adolescent într-o geacă de scai *ciocolatiu*, cu o coamă de păr creț înfoindu-se pe ceafă și pe care-l cheamă Petrică.” (Radu Aldulescu, *Sonata pentru acordeon*, p. 216); „În fund e un dulap zbîrcit de lemn *mahoniu* cu o oglindă de ceață în luminiș.” (Ionel Teodoreanu, *În casa bunicilor*, p. 15); „În locul lor sosiră cu negri maci în dinți / Femei întunecate cu gura *tutunie*, / Cu ochi ca alaunul, și au dansat fierbinți, / Și răgușit cîntat-au o tristă melodie.” (Nicolae Labiș, *Pierderile*, în *Albatrosul ucis*, p. 73).

Sur / **Gri** definit drept „de o culoare intermediară între alb și negru sau care rezultă dintr-un amestec de alb și negru; cenușiu” își completează seria cu termenii: *cenușiu* „de culoarea cenușii; gri; bozafer”, *cînepiu* „de culoarea cînepii; cenușiu”, *fumuriu* „de culoarea fumului; cenușiu întunecat; sur-albăstrui”, *lupan* „care este de culoarea blăunii lupului; sur; cenușiu” / *lupiu* (rar) „care are culoarea părului de lup”, *oțeliu* „de culoarea oțelului; argintiu-cenușiu”, *plumburiu* / *plumbiu* (inv.) „de culoarea plumbului; cenușiu; sur”, *prăfuriu* „de culoarea prafului; cenușiu”, *șoreciu* / *șoricu* „care este de culoarea șoarecelui; cenușiu”:

„Purta o rochie *cenușie*, cu un cordon îngust de lac negru, iar din buzunar îi ieșea o batistă verde.” (Rodica Ojog-Brașoveanu, *Cianură pentru un suris*, în *Cianură pentru un suris; Bună seara, Melania!*, p. 159); „Pe tavan zburau răzleți îngeri în sutane roșii și *cînepii*, subțiri și lungi, cu aripi transparente, încît îi vedeai ca pe niște libelule într-un văzduh difuz reverberînd ecouri vagi de curcubeu.” (Radu Aldulescu, *Sonata pentru acordeon*, p. 309); „Cădea o ploaie subțire, sur tremur de toamnă în văzduhul *fumuriu*.” (Ionel Teodoreanu, *La Medeleni*, II, p. 469); „Ochii îi deveniseră de un albastru mat, *oțeliu*, își ținea cu mîna înmănușată, ca o agrafă minunată, mantoul deschis de nasturi și îi vorbea viu, cu o intensitate nervoasă...” (Camil Petrescu, *Patul lui Procust*, p. 196); „Se întunecase de-a binelea. Cerul era *plumburiu*, jos, și părea neclintit.” (Mircea Eliade, *Noaptea de Sânziene*, I, p. 274); „La picioarele lui, în umbra salcîmilor înalți, dormea satul, stropit cu lumina *prăfurie* a soarelui, ce sta să cadă după deal.” (Pavel Dan, *Priveghiul*, în *Scrieri*, p. 125); „În camera unde zăceam *șoricu* la față și posmăgit erau înșirate vreo șapte mese, la care stăteau vreo zece sau cincisprezece bărbați de toate vîrstele în fața unor foi albe, cu ceasurile de șah în fața lor, așteptînd nu știu ce semnal secret ca să înceapă jocul.” (Dumitru Crudu, *Măcel în Georgia*, p. 255).

Așadar, raportarea la referent ne conduce la ideea că acesta reușește să asocieze în mintea vorbitorului imaginea comprehensibilă a nuanței / culorii redată. Mai mult decât atât, în interiorul acestei clase de derivate se pot face unele distincții semantice dintre termenii frecvent utilizați, care și-au abstractizat sensul, apropiindu-se de cel al unei culori-prototip, cum ar fi *cafeniu*, *cenușiu*, alte formații cu o frecvență relativ mare s-au specializat în identificarea culorii-prototip: *vișiniu*, *zmeuriu*. În fine, există multe formații de acest fel cu frecvență redusă, care desemnează aprecieri cromatice altfel imposibil de exprimat – *pămîntiu*, *lemniiu*, *șoreci*, *stejăriu*, *mestecăniu* etc. (Bidu-Vrânceanu 1992: 279). O mare parte din aceste derivate au la bază asocieri subiective, astfel *rădăciniu*, *lemniiu* etc. pot fi clasificate atât la culoarea *galben*, cât și la cea de *maro*, *negru*, *alb*.

Sigur că, în reprezentarea prin obiect, pot apărea diferențe („aproximări”) ale culorii (între lapte, zăpadă, smîntînă ș.a. există distincții de nuanță a albului), „cînd un obiect este calificat însă ca *alb*, detaliile concrete de manifestare a culorii nu mai sînt luate în considerație (Coteanu *et alii* 1985: 140).

Or, în comunicare, apare necesitatea denumirii unor nuanțe aparte, fapt ce condiționează crearea formanților de mai sus, derivați de la numele realiei care „posedă” această nuanță. Față de culorile propriu-zise, constată Florica Dimitrescu, „nuanțele sînt, practic, infinite, pe de o parte prin „degradeurile” fiecăreia și, pe de altă parte, prin combinațiile între diferite culori; este normal ca, odată cu trecerea anilor, „discernerea culorilor” să sufere o anumită evoluție. De fapt, „gama culorilor este un continuum între care nu se pot distinge linii precise de demarcare, iar aprecierile cromatice date de adjective pot fi destul de diferite”¹⁷ (Dimitrescu 2002: 27).

Sursele de inspirație în denumirea culorilor și nuanțelor cromatice sînt:

- Mineralele: *rubiniu*, *cărbuniu*;
- Animalele: *lupiu*, *corbiu*, *rînduniu*, *granguriu*, *ursiu*;
- Vegetalele (arbori, pomi, fructe, legume): *mestecăniu*, *castaniu*, *vișiniu*, *portocaliu*, *morcoviu*;
- Metalele: *auriu*, *argintiu*, *arămiu*, *alămiu*, *plumburiu*, *oșeliu*;
- Fenomenele naturale: *ninsoriu*;
- Produse alimentare: *smîntîniu*, *lăptos*, *mieriu*;
- Alte surse: *cărămiziu*, *muzețiu*, *siniliu* etc.

Prin urmare, obiectul este un mijloc de identificare (referențială, ostensivă) a unei culori-prototip (Bidu-Vrânceanu 1986).

O altă caracteristică a derivatelor de la nume de realii este că unele sînt uzuale și apar frecvent în vorbire sau pe paleta unor texte: *arămiu*, *argintiu*, *auriu*, *cafeniu*, *cenușiu*, *fumuriu*, *trandafiri*, *siniliu*, *vișiniu* etc., altele par să fi ieșit complet din uzul vorbitorilor și scriitorilor de azi, dar cu un pic de efort ne putem da seama ce semnifică: *brîndușiu*, *gălbănușiu*, *lupiu*, *muzețiu*, *năutiu*, *rășuriu*, *rînduniu*, *sfecliu*, *stejăriu*, *șoreci*, *ursiu*, *zărzăriu* etc. Așa se explică de ce unii termeni de acest fel nu apar înregistrați decît în unele dicționare, iar circulația lor reală e discutabilă: *prăzuliu*, *piersiciu*, *cărniiu*, *păcuriu*, *scorușiu*, *aluniu*, *porumbiu*, *broțiciu*, *scorțisoriu* etc. Cei mai frecvenți termeni cromatici formați de la numele unui obiect se definesc atât prin una (sau mai multe) din cele șase culori primare, cât și prin obiectul de la al cărui nume derivă.

Firește, inventarierea acestui corpus nu are pretenția de a fi finită, exhaustivă, pornind de la posibilitățile limbii de a da naștere la alte noi și noi creații. Or, lumea obiectelor, foarte bogată cantitativ, „lasă deschisă” lista derivatelor de la nume de realii, pentru că nu există restricții de principiu și, bineînțeles, de imaginație, pentru a forma un asemenea termen cromatic de la numele oricărui obiect¹⁸.

---

¹⁷ Cu titlu de informare, menționăm: „cu referire la numărul de nuanțe, Kelemen Giuglea constată că textiliștii experimentați disting aproximativ 100 de nuanțe ale culorii negru, tot așa cum medicii stomatologi cunosc nu mai puțin de 25 de nuanțe pentru albul dinților! Astfel, s-a constatat că combinînd diversele grade de saturație și cele 200 de tonalități percepute de un subiect obișnuit, se pot distinge cca 17.00 de nuanțe!” (Dimitrescu 2002: 27).

¹⁸ În opinia lui Michel Pastoureau, societatea este cea care „face” culoarea, o definește și îi conferă sens, îi construiește codurile și valorile, îi organizează practicile și-i stabilește mizele. Problemele culorii sînt odată și pentru totdeauna probleme sociale, deoarece ființa umană nu trăiește de una singură, ci în societate.

Bibliografie:

1. Bidu-Vrănceanu, Angela, *Systématique des noms de couleurs. Recherche de méthode en sémantique structurale*, București, Editura Academiei RSR, 1976.
2. Bidu-Vrănceanu, Angela, *Structura vocabularului limbii române contemporane*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.
3. Bidu-Vrănceanu, Angela, *Numele de culori – semantică, lingvistică, semiotică* (I), în *Studii și cercetări lingvistice*, 1992, nr. 3.
4. Coteanu, Ion, Bidu-Vrănceanu, Angela, *Limba română contemporană. Vocabularul*, Vol. II, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1975.
5. Coteanu, Ion, Forăscu, Narcisa, Bidu-Vrănceanu, Angela, *Limba română contemporană. Vocabularul*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1985.
6. *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, Chișinău, Editura Arc: Gunivas, 2007.
7. Dimitrescu, Florica, *Despre culori și nu numai din cromatică actuală* (I), în *Limbă și literatură*, 2002, vol. III-IV.
8. Pîțiriciu, Silvia, *Din terminologia cromatică: verde în limba română*, în *Analele Universității de Vest din Timișoara, Seria Științe filologice*, 2009.
9. Stati, Sorin, *Douăzeci de scrisori despre limbaj*, București, Editura Științifică, 1973.

Literatura artistică din care au fost excerptate exemple:

- ADAMEȘTEANU, Gabriela, *Dimineața pierdută*, Iași, Editura Polirom, 2003.
- ALDULESCU, Radu, *Sonata pentru acordeon*, București, Editura Cartea Românească, 2008.
- BLANDIANA, Ana, *Centrul singurății*, Chișinău, Editura Prut Internațional, 2004.
- BRUMARU, Emil, *Fluturii din pandișpan*, Chișinău, Editura Știința, 2008.
- BURAC, Andrei, *Între somn și veghe*, Chișinău, Editura Prut Internațional, 2005.
- BUTNARU, Leo, *Puntea de acces*, Chișinău, Editura Hyperion, 1993.
- BUTNARU, LEO, *Ruleta românească*, București, Editura RAO International Publishing Company, 2010.
- CĂRTĂRESCU, Mircea, *Levantul*, București, Editura Humanitas, 1998.
- CĂRTĂRESCU, Mircea, *Orbitor*, vol. I, București, Editura Humanitas, 2007.
- CĂRTĂRESCU, Mircea, *Orbitor*, vol. III, București, Editura Humanitas, 2007.
- CIOBANU, Mircea, *martorii. epistole, tăietorul de lemne*, București, Editura Minerva, 1988.
- CRUDU, Dumitru, *Măcel în Georgia*, Iași, Editura Polirom, 2008.
- DAN, Pavel, *Scrieri*, București, Editura pentru literatură, 1965.
- DELAVRANCEA, Barbu, *Între vis și viață*, Chișinău, Editura Litera, 1997.
- DIMOV, Leonid, *Carte de vise*, Chișinău, Editura Litera, 1997.
- DRUMEȘ, Mihail, *Elevul Dima dintr-a șaptea*, București, Editura Art, 2009.
- EGLI, Irina, *Pământ pustiu*, București, Editura Humanitas, 2007.
- ELIADE, Mircea, *Noaptea de Sânziene*, I, București, Editura Litera Internațional, 2010.
- ELIADE, Mircea, *Domnișoara Christina. Șarpele*, București, Editura Litera Internațional, 2011.
- EMINESCU, Mihail, *Opere*, II, Chișinău, Editura Gunivas, 2001.
- FILIMON, Nicolae, *Ciocoi vechi și noi*, București, Editura Litera Internațional, 2009.
- GRECU, Vlad, *Unde-s zei popoarelor învinse*, Chișinău, Editura Arc, 2010.
- HELIADÉ-RĂDULESCU, Ion, *Poezii. Proză*, București, Editura Cartex 2000, 2003.
- HOGAȘ, Calistrat, *Pe drumuri de munte*, București, Editura Minerva, 1988.
- IFTIME, Vasile, *Fluturi în cutia poștală*, Iași, Editura Zona Publishers, 2012.
- LABIȘ, Nicolae, *Albatrosul ucis*, Galați, Editura Porto-Franco, 1993.
- LEAHU, Nicolae, *Aia*, Chișinău, Editura Cartier, 2010.
- LUNGU, Dan, *Cum să uiți o femeie*, Iași, Editura Polirom, 2011.
- MANIU, Adrian, *Versuri în proză*, București, Editura pentru literatură, 1965.
- OJOG-BRAȘOVEANU, Rodica, *Cianură pentru un suris; Bună seara, Melania!*, București, Editura Adevărul Holding, 2009.
- PETRESCU, Cezar, *Întunecare*, I, București, Editura Litera Internațional, 2010.
- PETRESCU, Cezar, *Întunecare*, II, București, Editura Litera Internațional, 2010.
- PETRESCU, Camil, *Patul lui Procust*, București, Editura Curtea Veche Publishing, 2010.
- POPA, Nicolae, *Avionul mirosea a pește*, Chișinău, Editura Arc, 2008.
- REBREANU, Liviu, *Adam și Eva*, București, Editura Litera Internațional, 2009.
- RUSU, Nicolae, *Ploaia de aur*, Chișinău, Editura Ruxanda, 1997.
- SADOVEANU, Mihail, *Întîia iubire*, București, Editura Ion Creangă, 1992.
- SEREBRIAN, Oleg, *Cîntecul mării*, Chișinău, Editura Cartier, 2011.
- SERGHI, Cella, *Pînza de păianjen*, București, Editura Litera Internațional, 2009.
- ȘLEAHTIȚCHI, Maria, *Oleandrii mă strigă roz*, Chișinău, Editura Cartier, 2010.
- TÂNASE, Stelian, *Corpuri de iluminat*, Iași, Editura Polirom, 2004.

TEODOREANU, Ionel, *În casa bunicilor*, București, Editura Ion Creangă, 1988.
 TEODOREANU, Ionel, *La Medeleni*, II, București, Editura Litera Internațional, 2009.
 TOMOZEI, Gheorghe, *ALTAÏR. Poezii*, MIRADONIZ, Chișinău, Editura Litera, 1997.

Anexă

Alămiu	Fumuriu	Porumbiu
Arămiu	Gălbănușiu	Prăfuriu
Argilos	Granguriu	Prăzuliu / prăzăriu
Argintiu / argințiu	Lămîiu	Pruniu
Auriu	Lăptos	Purpuraceu
Azuriu	Lemniu	Purpuriu
Bostăniu	Liliachiu	Purpuros
Brîndușiu	Lilial	Răsuriu
Brînzii	Limoniu	Rînduniu
Broticiu	Lupan	Rubiniu
Brumăriu	Lupiu	Rubinos
Cafeniu	Lutos	Salcîmiu
Caisiu	Mahoniu	Scorțișoriu
Castaniu	Marin	Scorușiu
Căcăniu	Marmoreean	Sfecliu
Căpșuniu	Marmuriu	Siniliu
Cărămiziu	Măliniu	Sîngeriu
Cărbuniu	Măsliniu	Sîngiu
Cărnii	Mestecăniu	Smaragdin
Cenușiu	Micșuniu	Smaraldiu
Ceriu	Mieriu	Smîntîniu
Cerneliu	Morcoviu	Stacojiu
Ceruliu / ceruleu	Muceziu	Stejăriu
Chihlimbariu	Năutiu	Șocolatiu
Ciocolatiu	Ninsoriu	Șofrăniu
Cireșiu	Nisipiu	Șoreciu
Cînepiu	Noptos	Toporășiu
Cîrmîziu	Nucăniu / nucării	Trandafiriu
Coralin	Oțeliu	Tutuniu
Coralii	Păcuriu	Untdelemnii
Corbiu	Pămînteniu	Ursiu
Corbos	Pămîntiu	Văros
Curechiu	Pămîntos	Vișiniu
Duziu	Pătlăginiu	Zărzăriu
Fistichiu	Piersiciu	Zmeuriu
Focos	Plumburiu	
Fildeșiu	Portocaliu	